

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

***ШИБАЄВА Н.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток аграрної сфери, як і будь-якої складної системи, може здійснюватися за кількома векторами, що в свою чергу, актуалізує необхідність її державного регулювання з метою обрання системою найкращої з наявних альтернатив в контексті досягнення стратегічної мети економічного розвитку максимізації суспільного добробуту. Застосування організаційно-економічного механізму регуляторної політики дозволяє підвищити ефективність державного регулювання економіки та зокрема аграрної сфери, але, як зазначає Г. Хакен, процесам у відкритих нелінійних системах властива самоорганізація, тому більш важливою є не стільки величина регулюючого впливу, скільки його правильна просторова організація, яку і забезпечує організаційно-економічний механізм регуляторної політики [1]. В свою чергу, ефективність означеного механізму в цілому залежить від таких складових як формування та безпосередньо реалізація, що обумовлює необхідність проведення їх наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Категорія організаційно-економічного механізму досліджується економістами на макрорівні в аспекті державного регулювання національної економіки, на мезорівні в аспекті функціонування окремих сфер та регіонів національної економіки та на мікрорівні як складова діяльності підприємств з урахуванням конкретного виду та напрямку економічної діяльності. Серед досліджень, предметом яких є функціонування організаційно-економічного механізму, як складової державної форми координації економічної діяльності в аграрній сфері, необхідно відзначити праці М. Ібатулліна, О. Красноручького [2], Л. Малюги [3],

В. Месель-Веселяка [4], А. Музиченка [3], О. Скидана [5], В. Худавердісової [6], В. Цибок [7] та ін.

У вітчизняній економічній науці є окремий напрям досліджень, присвячений формуванню організаційно-економічних механізмів на різних рівнях та за конкретними напрямами здійснення економічної діяльності. Але питання узгодженості та теоретичного обґрунтування формування та реалізації організаційного-економічного механізму на макрорівні та мезорівні не дістали належного висвітлення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виокремлення, теоретичний аналіз та систематизація процесів, пов'язаних з формуванням організаційно-економічного механізму регуляторної політики та його реалізації в аграрній сфері з точки зору їх узгодженості та ефективності впливу на перебіг економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних економічних дослідженнях, присвячених аналізу аграрної сфери, існує значна кількість підходів до визначення «організаційно-економічний механізм», але як зазначає О. Красноручський відсутня єдність думок вчених щодо трактування даної категорії [2].

На думку В. Худавердісової: «Організаційно-економічний механізм являє собою сукупність економічних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення динамічного й сталого розвитку аграрних підприємств, який ґрунтується на поєднанні чинників мікро- та макроекономічного середовища з урахуванням елементів державного управління» [6].

В. Месель-Веселяк стверджує: «Аграрне виробництво має дві складові розвитку: перша – організаційна, друга – економічна. Саме від їх вирішення залежить розвиток будь-якого виробництва і, зокрема, сільськогосподарського» [4].

О. Скидан розглядає організаційно-економічний механізм формування аграрної політики як сукупність правових законів, принципів, методів, регуляторів та інституціональних детермінант, за допомогою яких формується аграрна політика держави та її регіонів [5].

Вдалим, на наш погляд, є визначення організаційно-економічного механізму, яке запропонував О. Красноручський у процесі мікроекономічного дослідження формування систем

розподілу продукції аграрних підприємств – це: «система взаємодії сукупностей факторів економічного та організаційного характеру, суб'єктів опосередкування їх дії та засобів впливу з урахуванням ознак приналежності до внутрішнього або зовнішнього середовища, що безпосередньо впливають або беруть участь в процесі формування системи розподілу продукції» [2]. Таке визначення дозволяє використовувати синтетичний підхід, який відображає тенденцію подолання однобічності економічної теорії, та імпліцитною ознакою якого є методологічний плюралізм. Неоднозначність трактування категорії «організаційно-економічний механізм» можна пояснити неусталеністю та відсутністю ієрархічної побудови декількох економічних категорій, які зазвичай науковці відносять до складових механізму: інструментів, важелів, форм, методів. Чітке розуміння та визначення співпорядкованості згаданих складових дозволить зробити крок у напрямі створення інтегральної концепції організаційно-економічного механізму.

Виходячи із загальнонаукових визначень та з урахуванням сфери застосування, пропонуємо наступні уточнення понять, що входять до складу категорії «організаційно-економічний механізм».

Інструмент – знаряддя, які в процесі регуляторної політики безпосередньо стикаються з об'єктом регуляторного впливу з метою зміни, збереження, модифікації, контролю його форми, стану, властивостей. За критерієм сумісності (несумісності) інструменти поділяються на такі що: 1) сумісні як з метою регуляторної політики так із з принципами змішаної економіки ринкового типу; 2) несумісні з метою, але сумісні з принципами змішаної економіки ринкового типу; 3) сумісні з метою, але несумісні з системою; 4) несумісні ні з метою, ні з системою. Інструменти організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері розрізняються також в залежності від етапу (формування або реалізація), на якому вони можуть бути задіяні.

Важіль – простий механізм, що може обертатися навколо певної точки опори (стосовно сфери економіки – це існуюча статична рівновага у симбіозі форм координації економічної діяльності) та який застосовується для стимулювання, стримування, збереження темпів економічного зростання. За аналогією із природничими сферами в

економічній сфері існують декілька типів важелів. До першого типу належать важелі, у яких точки прикладення зусиль знаходяться з різних боків від точки опори, наприклад система державних видатків і податків. Для того, щоб отримати стимулюючий ефект потрібно, щоб плече, до якого прикладена сила, було довшим за плече навантаження: так ефект від зниження податків алгебраїчно перевищує ефект від зниження податків. Другий тип об'єднує важелі, у яких обидві точки прикладання сил лежать по один бік від точки опори, прикладами є спрощення умов надання кредитів з одночасним зменшенням рівня оподаткування. Застосування важелів передбачає наявність не тільки відповідних інструментів, але й методів.

Метод – систематизована сукупність дій, які націлені на досягнення мети. В залежності від характеру впливу методи поділяються на адміністративні та економічні, останні в свою чергу, на прямі та непрямі. Методи передбачають наявність інструментів та реалізуються через застосування визначених важелів.

Форма – категорія, що визначається по відношенню до змісту як певна його упорядкованість, а по відношенню до об'єктів, процесів, явищ мікро-, макро- і мезорівня як їх сутність, спосіб їх існування. Форми узагальнюють, впорядковують, надають змісту інструментам, важелям, методам як складовим конкретного механізму. По відношенню до організаційно-економічного механізму регуляторної політики формами виступають правила взаємодії для суб'єктів аграрної сфери (стейкхолдерів), програми підтримки та розвитку національної економіки та аграрної сфери, державний та місцеві бюджети.

Розвиваючи теоретичні напрацювання вітчизняних науковців, вважаємо, що організаційно-економічний механізм, так само як і система категорій і законів політекономії, є абстракцією конкретної системи економічних відносин, але абстракцією, що має відмінний від системи категорій і законів політекономії зміст, який визначається функціональною спрямованістю регуляторної політики. Сферою застосування організаційно-економічного механізму регуляторної політики є відносини з приводу реалізації регулюючого впливу держави як між державою та суб'єктами господарювання, так і безпосередньо державними органами. Тому пропонуємо визначати

організаційно-економічний механізм регуляторної політики як сукупність принципів, методів, важелів, інструментів, що втілюються у формах проведення та реалізуються через систему зв'язків між регуляторами, об'єктами і суб'єктами регулювання із приводу вибору цілей регуляторної політики та засобів їх досягнення, які ґрунтуються на певній економічній концепції та забезпечують структурно визначену послідовність комплексу дій, що сприяють досягненню цілі. Таке визначення враховує сутнісні характеристики, функціональне призначення цієї категорії. Складові організаційно-економічного механізму відрізняються по змістовній наповненості в залежності від рівня та конкретного виду економічної діяльності (рис. 1).

Найчастіше організаційно-економічний механізм розглядається як монолітна структура, але економічна теорія та практика переконують у наявності змістовних відмінностей в елементах зазначеного механізму на етапах його формування та реалізації. Тому пропонуємо розмежовувати відповідно механізм формування та реалізації.

Організаційно-економічний механізм формування регуляторної політики, включає способи визначення проблеми, що підлягає врегулюванню, суб'єктів та об'єкти регулювання, вибору теоретичної концепції, обґрунтування мети, принципів, засобів вираження та узгодження інтересів окремих груп, у тому числі й на політичному ринку, розроблення та прийняття відповідних офіційних документів.

Організаційно-економічний механізм формування регуляторної політики включає певні інструменти використання яких дозволяє суб'єктам, що беруть участь у цьому процесі, приймати процедурні рішення, послідовна реалізація яких, визначає правила взаємодії в аграрній сфері (рис. 2).

Організаційно-економічний механізм формування регуляторної політики у теоретико-методологічній площині пов'язаний із процесом колективного вибору та є складовою вирішення проблеми досягнення соціального оптимуму на основі індивідуальних переваг, врахування яких існує в умовах демократії, як форми організації політичного устрою, та ринкової економіки, як форми організації економічної діяльності [8].

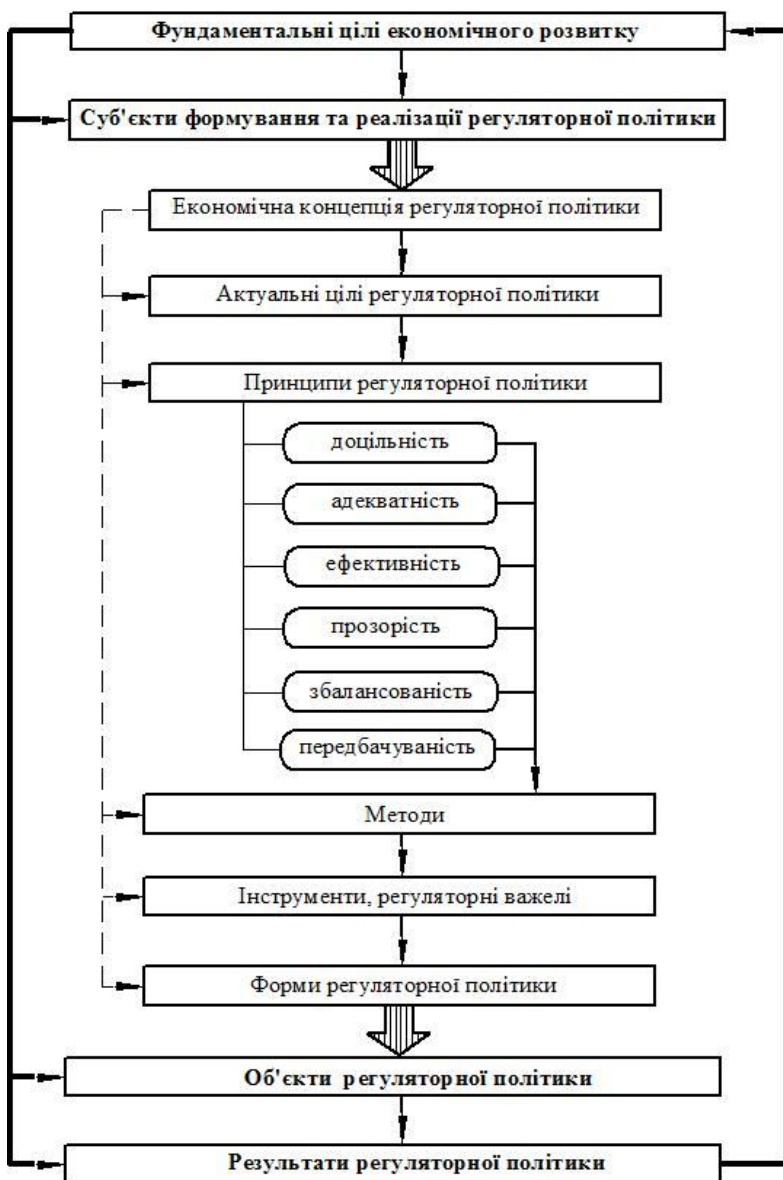
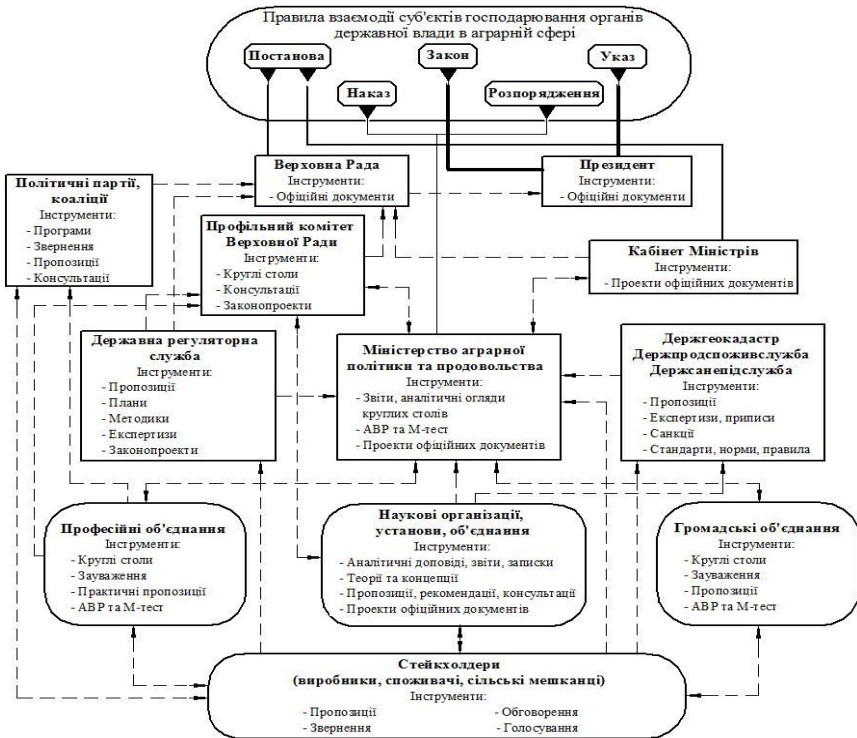

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм регуляторної політики*

*розроблено автором

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм формування регуляторної політики в аграрній сфері*

*розроблено автором

Положення теорії колективного вибору, теорії суспільного вибору дозволяють уточнювати складові механізму формування політики та сприяють розумінню причинно-наслідкових зв'язків між особливостями формування та можливою неефективністю механізму реалізації заходів регуляторної політики внаслідок наявності протиріч між результатами колективного вибору та індивідуальними оцінками, на підставі яких він був зроблений. Тому аналіз організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері буде здійснюватися з урахуванням методологічних принципів означених теорій.

Відповідно елементами формування регуляторної політики можна вважати не тільки безпосередньо рішення щодо системи оподаткування або обсягів надання субсидій, але й обрану процедуру прийняття даних рішень. До складових формування означеного механізму належать й безпосередньо типи рішень, класифікація яких ґрунтується на критерії збереження/зміни status quo: 1) позитивне рішення, яке санкціонує дію для соціальної групи; 2) негативне рішення, яке ефективно блокує дію, запропоновану іншою групою. Важливим є врахування результатів аналізу рішень та наявність незадовільних рішень, що обумовлені нетранзитивністю механізму колективного вибору.

Процедурні особливості можуть призвести до вибору рішення, проти якого більшість, а також до соціально небажаної бездіяльності («демократичний параліч»), тобто неможливості діяти не через небажання діяти, а через нездатність діяти згоди щодо відповідних дій. Даний фактор знижує ефективність організаційно-економічного механізму формування регуляторної політики, а отже й ефективність механізму регуляторної політики в цілому.

Аналіз практики проведення регуляторної політики в аграрній сфері України свідчить про зміни в організаційно-економічному механізмі формування регуляторної політики, які полягають у розширенні кола суб'єктів шляхом долучення у процес громадських об'єднань та збільшення інструментів (зокрема обов'язкове проведення АРВ, М-тесту, аграрні розписки), законодавчо визначеній зміні питомої ваги прямої та непрямої підтримки та збереженні нерегульованих питань, вирішення яких належить до класичних функцій держави у змішаній економіці ринкового типу.

З урахуванням змін, що відбулися, пропонуємо наступну концептуальну модель організаційно-економічного механізму реалізації регуляторної політики в аграрній сфері, яка включає: правила на основі яких здійснюється взаємодія регуляторів і суб'єктів аграрної сфери та визначається ієрархічна структура повноважень регуляторних органів з приводу використання певних інструментів, методів, важелів, форм а також безпосередньо інструменти, форми, методи впливу на поведінку і результати діяльності суб'єктів в аграрній сфері (рис. 3).

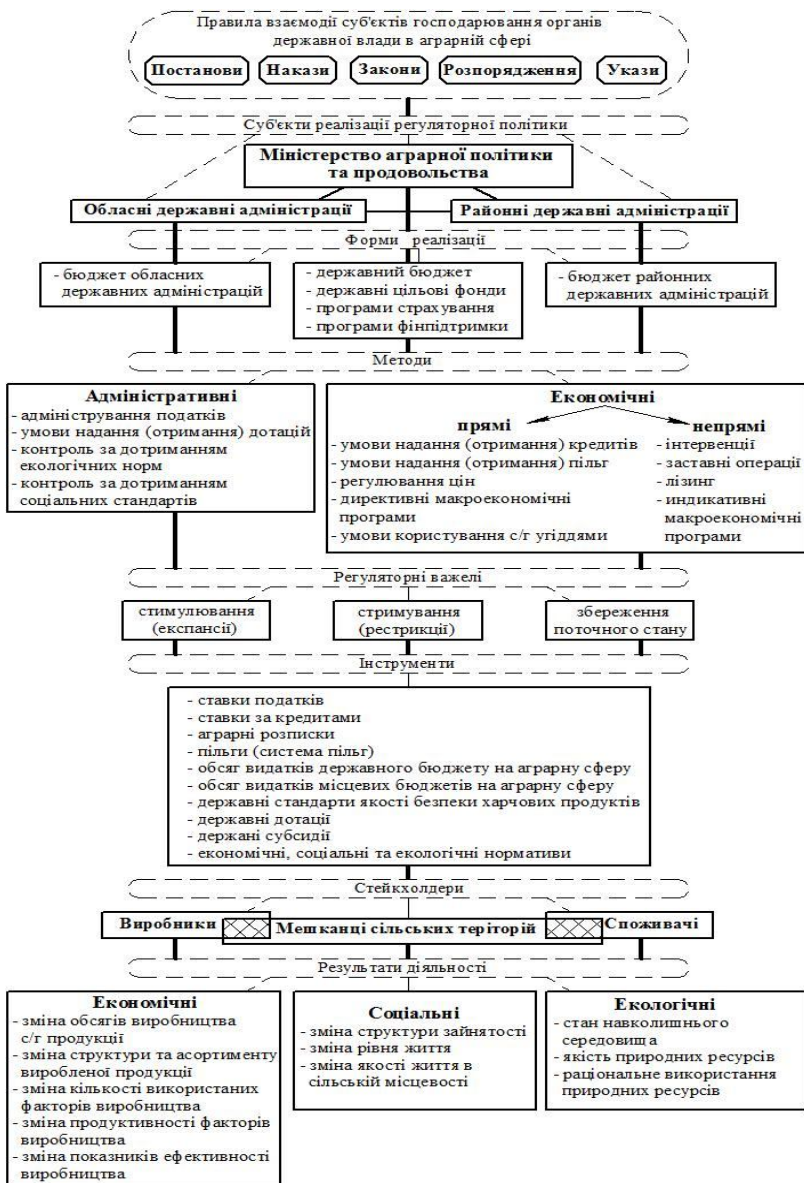

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм реалізації регуляторної політики в аграрній сфері*

*розроблено автором

Висновки. Розмежування механізмів формування та реалізації регуляторної політики в аграрній сфері дозволяє проаналізувати як об'єктно-суб'єктну структуру процесу підготовки, так і об'єктно-суб'єктну структуру процесу її реалізації з метою з'ясування їх узгодженості, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними та виявлення того впливу, який спричиняє регуляторна політика на функціонування та розвиток аграрної сфери. Проведене розмежування дозволяє також визначити логічну послідовність основних етапів реалізації організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері:

– зміна нормативно-правової складової регуляторної політики шляхом прийняття нових офіційних актів, втрати чинності існуючих або внесення змін до чинних, що відбувається внаслідок модифікації соціально-економічної та політичної кон'юнктури відповідних ринків та проявляється через удосконалення середньо- та довгострокових (стратегій) програм;

– зміна принципів, форм, інструментів, кількості та обсягів фінансування державних та бюджетних програм, умов сплати податків, отримання кредитів, страхування, екологічних та технічних нормативів, правил землекористування відповідно до змін нормативно-правової складової регуляторної політики;

– формування економічних очікувань та, з урахуванням цього, економічних стратегій сільгоспвиробників в умовах, що змінилися як реакція на заходи держави;

– зміна обсягів виробництва с/г продукції, структури виробництва, показників економічної, соціальної, екологічної ефективності аграрної сфери.

Вважаємо, що зроблені уточнення щодо змісту та етапів організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері, сприятимуть досягненню фундаментальної цілі – досягненню соціального оптимуму та її актуальним проявам щодо аграрної сфери.

Література.

1. **Хакен Г.** Синергетика / **Г. Хакен**, переклад з англ. В.И. Емельянова; под ред. Ю. Л. Климонтовича, С. М. Осовца. – М. : Мир, 1980 – 404 с.

2. **Красноруцький О.О.** Управління збутом продукції аграрних підприємств: теорія, методологія, практика: автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.04 / **О.О. Красноруцький**, Міжнар. ун-т бізнесу і права. – Херсон, 2013. – 36 с.

3. **Малюга А.М.** Організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності в АПК / **А.М. Малюга, А.С. Музиченко** // Економіка АПК. – № 11. – 2009. – С. 39-43.

4. **Мессель-Веселяк В.Я.** Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні / **В.Я. Мессель-Веселяк** // Економіка АПК. – № 9. – 2010. – С. 3-12.

5. **Скидан О.В.** Аграрна політика України в період ринкової трансформації: монографія / **О.В. Скидан.** – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агрокологічний університет», 2008. – 376 с.

6. **Худавердієва В.А.** Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств / **В.А. Худавердієва.** – Житомир: Вид-во Житомирський національний агрокологічний університет, 2008. – 374 с.

7. **Цибок В.О.** Організаційно-економічний механізм державного регулювання АПК в умовах фінансової кризи / **В.О. Цибок** // Економіка АПК. – № 10. – 2009. – С. 22-25.

8. **Эрроу К. Дж.** Коллективный выбор и индивидуальные ценности / **К.Дж. Эрроу.** – М. : ГУ ВШЭ, 2004 – 204 с.

9. **Шибасва Н.В.** Теоретичні підходи до визначення категорії організаційно-економічний механізм / **Н.В. Шибасва** // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – 2015. – Вип. 161. – С. 296-306.

References.

1. **Haken G.** (1980). *Sinergetika [Synergetics]*. (V.I. Emelyanova, Trans). Moscow: Mir, p. 404 [in Russian].

3. **Krasnoruts'kyu O.O.** (2013). *Upravlinnya zbutom produktsiyi ahrarnykh pidpryyemstv: teoriya, metodolohiya, praktyka [Management of sales of agrarian enterprises: theory, methodology, practice]*. Abstract of dissertation of doctor of economic Sciences. Kherson, p. 36 [in Ukrainian].

4. **Malyuha L.M., Muzychenko A.S.** (2009). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm stymulyuvannya innovatsiynoyi diyal'nosti v APK [Organizational and economic mechanism of stimulation of innovation activity in agroindustrial complex]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 11, pp. 39-43 [in Ukrainian].

5. **Messel'-Veselyak V.Ya.** (2010). Orhanizatsiyno-ekonomichni umovy rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva v Ukraini [Organizational and economic conditions for the development of agrarian production in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 9, pp. 3-12 [in Ukrainian].

6. **Skydan O.V.** (2008). Ahrarna polityka Ukrainy v period rynkovoyi transformatsiyi: monohrafiya [Agrarian Policy of Ukraine in the Period of Market Transformation]. Zhytomyr: Vyd-vo «Zhytomyr's'kyu natsional'nyy ahroekolohichnyy universytet», p. 376 [in Ukrainian].

7. **Khudaverdiyeva V.A.** (2009). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm pidvyshchennya efektyvnosti sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv

[Organizational and economic mechanism for increasing the efficiency of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 11, pp. 23-25 [in Ukrainian].

8. **Tsybok V.O.** (2009). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm derzhavnogo rehulyuvannya APK v umovakh finansovoyi kryzy [Organizational and economic mechanism of state regulation of agroindustrial complex in the conditions of financial crisis]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 10, pp. 22-25 [in Ukrainian].

9. **Arrow K.Dg.** (2004). *Kollektivnyy vybor i individualnyye tsennosti [Collective choice and individual values]*. (F. Aleskerov, Trans). Moscow: State University Higher School of Economics, p. 204 [in Russian].

10. **Shybayeva N.V.** (2015). Teoretychni pidkhody do vyznachennya katehoriyi orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm [Theoretical approaches to the definition of the category of organizational and economic mechanism]. *Visnyk Kharkiv's'koho natsional'noho tekhnichnogo universytetu sil's'koho hospodarstva im. Petra Vasylenka. Ekonomichni nauky - Bulletin of Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture. Economic science*, Issue 161, pp. 296-306 [in Ukrainian].

Анотація.

Шибасва Н.В. Формування та реалізація організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері.

В статті уточнено зміст основних понять, що є складовими організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері: інструментів, важелів, форм, методів. Проаналізовано структуру організаційно-економічного механізму регуляторної політики в цілому, запропоновано розмежування механізмів формування та реалізації регуляторної політики в аграрній сфері, яке сприяє розумінню та вдосконаленню як об'єктно-суб'єктної структури процесу підготовки, так і об'єктно-суб'єктного процесу її реалізації. Визначено логічна послідовність основних етапів реалізації організаційно-економічного механізму регуляторної політики в аграрній сфері.

Ключові слова: аграрна сфера, організаційно-економічний механізм формування регуляторної політики, організаційно-економічний механізм реалізації регуляторної політики.

Аннотация.

Шибасва Н.В. Формирование и реализация организационно-экономического механизма регуляторной политики в аграрной сфере.

В статье уточнены основные понятия, входящие в категорию организационно-экономический механизм регуляторной политики в аграрной сфере: инструментов, рычагов, форм, методов. Проанализирована структура организационно-экономического механизма регуляторной политики в целом, предложено разграничение механизмов формирования и реализации регуляторной политики в аграрной сфере, содействующее пониманию и усовершенствованию как объектно-субъектной структуры процесса подготовки, так и объектно-субъектного процесса ее реализации. Определена логическая последовательность основных этапов реализации организационно-экономического механизма регуляторной политики в аграрной сфере.

Ключевые слова: аграрная сфера, организационно-экономический механизм формирования регуляторной политики, организационно-экономический механизм реализации регуляторной политики.

Abstract.

Shibaeva N.V. Formation and realization of the organizational and economic mechanism of the regulatory policy in the agrarian sector.

The article clarifies the content of the organizational and economic mechanism of regulatory policy components in the agrarian sector of the: tools, levers, forms, methods. The structure of the organizational and economic mechanism of regulatory policy in general is analyzed, the dividing mechanisms of regulatory policy in the agrarian sector into the formation and implementation is proposed, it promotes understanding and improvement of both the object-subjective structure of the process of preparation and the object-subjective process of its implementation. The logical sequence of the main stages of implementation of the organizational and economic mechanism of regulatory policy in the agrarian sector is determined.

Key words: agrarian sphere, organizational and economic mechanism of regulatory policy formation, organizational and economic mechanism of regulatory policy implementation.

УДК 379.85

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

**БОБЛОВСЬКИЙ О.Ю., К.Ф.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. В теперішній час багато людей працює та проживає в густо населених урбанізованих районах. Кожна людина на Землі працює напружено і тому потребує повноцінного відпочинку. Це значною мірою формує потребу в спеціальних видах туризму: короточасного відпочинку, відпочинку поза високого сезону, активних видів туризму, короточасних поїздок в інші міста з пізнавальними цілями, вибору турів з проживанням не в готелях, а в апартаментах із самообслуговуванням, зеленого туризму тощо. У перспективі очікується, що світ стане більш вивченим, і буде з'являтися все менше нових туристичних центрів, посилиться тенденція до подорожей в більш віддалені, менш відомі та малодоступні місця [1]. Головною особливістю розвитку сучасного туризму є потреба у створенні індивідуалізованого туристського продукту, який би відповідав постійно мінливому комплексному характеру потреб туристів і міг би